

DOI: 10.11649/sfps.2014.026

Halina Mieczkowska
(Instytut Filologii Słowiańskiej
Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków)

Rec.: M. Sokolová, M. Vojteková, W. Mirosławska, M. Kyselová,
Slovenčina a poľština. Synchronne porovnanie s cvičeniami.
Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2012; 322 ss.

Praca *Slovenčina a poľština. Synchronne porovnanie s cvičeniami* autorstwa Miloslavy Sokolovej, Marty Vojtekovej, Wirginii Mirosławskiej i Mirosławy Kyseľovej jest pierwszą gramatyką akademicką¹ w slawistyce słowacko-polskiej, a sędzę że i słowiańskiej, która w sposób nie tylko kompleksowy, lecz także pełny, rzetelny i staranny, przedstawia obydwie ujęte w tytule języki, jednak nie od strony opisu ich systemu, tylko poprzez funkcjonowanie struktur językowych wykorzystywanych w procesie komunikacji językowej. Innymi słowy, Autorki – wychodząc od opisu gramatycznego (charakterystyka morfologiczna) – przedstawiają wszystkie możliwości użycia językowego (charakterystyka funkcjonalna) bardzo szerokiego zasięgu leksyki języka słowackiego i zestawiają ją z ekwiwalentami polskimi, co daje możliwość rzetelnej, a jednocześnie wiarygodnej konfrontacji i pozwala

¹ Recenzowaną publikację określam mianem *gramatyki* ze względu na wszechstronny i pełny opis systemu gramatycznego obydwu poddanych konfrontacji języków, pomimo że jej kompozycja sugerowałaby nazwę *podręcznik*.

w sposób pełny przedstawić podobieństwa i różnice pomiędzy obydwoma językami, szczególnie przydatne w dydaktyce uniwersyteckiej.

Wyraźne określenie adresata i celu gramatyki pozwala na właściwy wybór aparatu metodologicznego (metoda opisu konfrontatywnego w ujęciu synchronicznym) oraz sposób przedstawienia materiału, umożliwiający wykazanie pośredniego miejsca języka słowackiego – szczególnie widocznego na płaszczyźnie fonetyczno-fonologicznej i w mniejszym stopniu na pozostałych płaszczyznach językowych – pomiędzy językiem czeskim i polskim, a tym samym jego pozycji w grupie językowej zachodniosłowiańskiej, oraz zaplanowanie ram kompozycyjnych pracy, warunkujących do pewnego stopnia również jej objętość. Wybrane podejście metodologiczne potwierdza genetyczne pokrewieństwo językowe, stwarzające wspólne zaplecze dla obydwu języków, na tle którego tym bardziej uwidaczniają się różnice. Uwypuklenie zjawisk odmiennych w posługiwaniu się językami pokrewnymi genetycznie i strukturalnie oraz dodatkowo pozostającymi w bezpośrednim sąsiedztwie geograficznym jest tym bardziej istotne, że zachodzi tu możliwość zaistnienia nie tylko pozytywnego, lecz także negatywnego transferu językowego, co w analizowanym przypadku stanowi jeden z bardzo ważnych czynników w procesie poprawnego opanowania języka.

Podręcznikowy charakter publikacji – w dobrym tego słowa znaczeniu – podkreślony został dodatkowo przez sposób przedstawienia konfrontowanego materiału, skupiony przede wszystkim na budowie formalnej i funkcjonowaniu struktur językowych, począwszy od jednoelementowych (głoski, fonemy), po konstrukcje wieloelementowe (związki syntaktyczne, zdania). Wnioski ograniczają się tylko do podkreślenia stopnia i charakteru odmienności w funkcjonowaniu poszczególnych struktur i zjawisk poprzez ich krótkie podsumowanie. Autorki, zgodnie z przeznaczeniem i charakterem publikacji, poza zwięzłym, konkretnym, a jednocześnie wyczerpującym i pełnym wprowadzeniem, stronią od teoretyzowania co do typu przedstawianych języków i perspektyw ich rozwoju zarówno wewnętrznego, jak i na tle grupy języków pokrewnych, (zachodnio)słowiańskich, zakładając, że podobne wnioski powinny wynikać z analizy materiałowej. Pomimo że z założenia publikacja ma służyć nie jako gramatyka, ale bardziej jako podręcznik, którą to rolę odgrywa w całej rozciągłości, to bogata i starannie przedstawiona dokumentacja materiałowa, ukazująca w sposób pośredni także charakter i budowę typologiczną systemu konfrontowanych języków, powoduje, że publikacja – stanowiąca jednocześnie niespotykane źródło materiału językowego – może być również bardzo pomocna w badaniach naukowych słowacko-polskich, a nawet (ogólno)slawistycznych.

Należy jednak zastrzec, że w nielicznych przypadkach może prowadzić do mylących wniosków, ponieważ dokumentujący konfrontowane w obydwu językach konstrukcje gramatyczne materiał językowo-gramatyczny, pochodzący dla języka słowackiego ze Slovenského národného korpusu, a dla polskiego z Narodowego Korpusu Języka Polskiego (s. 10), nie zawsze można uznać za ekwiwalentny funkcjonalnie i stylistycznie. Dotyczy to języka polskiego, który nie jest językiem wyjściowym i dodatkowo dla Auterek pracy nie jest językiem rodzimym; niekiedy ekwiwalenty polskie kwalifikują się jako książkowe, rzadkie albo po prostu błędne, zarówno w odniesieniu do ich budowy gramatycznej, jak i wartości leksykalnej, por. np. *zostało wprowadzone obowiązkowe kształcenie* jako ekwiwalent sł. *zaviedlo sa povinné vzdelanie* zamiast *wprowadzono obowiązkowe kształcenie* (s. 254, p. 10.8.7.), *przyjacielsko* w zdaniu: *Przyjacielsko podana dłoń* zamiast *po przyjacielsku* (por. s. 235, p. 6., zdanie 12) albo *był umarły* w zdaniu 11: *Był umarły, a znów ożył* jako ekwiwalent sł. *bol mrtvý* zamiast *był martwy* (s. 237, lekcja 12, p. 1.), albo *...on takie zdenerwowanie wytrzyma* w zdaniu: *Ciekawe, jak długo on takie zdenerwowanie wytrzyma*, którego z pewnością nie można uznać za poprawne i używane, a najwyżej dałoby się je zakwalifikować jako książkowe, jeżeli w ogóle nie martwe (por. s. 257, lekcja 8, p. 13., zdanie 7).

Kolejnym plusem publikacji jest przemyślana i przydatna z metodologicznego i metodycznego punktu widzenia kompozycja pracy. Jej przydatność polega na przedstawieniu w części podstawowej systemu gramatycznego i leksykalnego – zgodnie z tradycją słowackiego opisu językowego wraz ze słowotwórstwem – oraz następujących zaraz po opisie każdej płaszczyzny starannie i wnikliwie przygotowanych ćwiczeń do wszystkich zjawisk występujących w omawianej wcześniej partii materiału językowego. Całości dopełnia znajdujący się tuż za nimi opis realiów społeczno-kulturowych (podstawowe informacje o kraju i otoczeniu, w jakim język funkcjonuje, stanowiące coś w rodzaju kompetencji socjolingwistycznej), co ma za zadanie ułatwić zrozumienie i przyswojenie materiału językowego. Bogactwo przykładów obrazujących funkcjonowanie wszystkich omawianych na danych płaszczyznach konstrukcji językowych, ze szczególnym uwzględnieniem zjawisk kontrastywnych, przyczynia się także do poprawnego ich odtworzenia/powtórzenia, co stanowi kolejny ważny element w ugruntowaniu przyswojonej wiedzy i opanowaniu każdego języka obcego, o różnym stopniu zbliżenia do języka rodzimego, na poziomie płynnego komunikowania się w nim. Zabiegiem szczególnie istotnym, a nie we wszystkich gramatykach stosowanym, jest rozwiązanie w części końcowej opracowanych

do każdej lekcji zadań, co z metodycznego punktu widzenia należy uznać za czynnik sprzyjający przyswojeniu danej partii materiału w sposób poprawny językowo (łączliwość gramatyczna i leksykalna). Nie bez znaczenia pozostaje także sposób prezentacji graficznej – tabele, grafy i forma słownikowa – ułatwiający percepcję i zapamiętywanie.

Najwięcej uwagi Autorki poświęcają płaszczynom podstawowym w przyswajaniu języka obcego, czyli fonetyczno-fonologicznej i fleksyjnej, a w dalszej kolejności także syntaktycznej, chociaż tutaj czasami dokumentacja materiałowa jest proporcjonalnie mniej obszerna niż przy innych zjawiskach, np. przy opisie spójników, tym bardziej że chodzi tutaj o leksemy wielofunkcyjne (ss. 232–233, p. 9.3.2.). Są to płaszczyny, których dobre opanowanie – poprawność ortoepiczna, ortograficzna i gramatyczna – stanowi podstawę poprawnego posługiwania się językiem.

Wziąwszy pod uwagę fakt, że wysoki stopień pokrewieństwa obejmuje również podobieństwa złudne, oparte na wykorzystaniu wzorców rodzimych, np. miękka wymowa w języku słowackim spółgłosek *t, d, n, l* przed samogłoskami przednimi *e, i, í* oraz dyftongami *ia, ie, iu*, Autorki niezwykle starannie opisują różnice i podobieństwa (wskazując również na wyjątki) na poziomie graficznym i fonetycznym (ortografia i ortoepia, zjawisko upodobnień), podkreślają bardziej wokaliczny charakter słowackiego systemu fonologicznego – samogłoski długie i dyftongi – wobec polszczyzny, która pozostaje językiem w większym stopniu konsonantycznym. Zwracają uwagę na reguły łączliwości fonologicznej i realizację fonemów, kładąc m.in. duży nacisk na alternacje iloczynowe w języku słowackim, jako zjawisko obce współczesnemu językowi polskiemu. Biorąc pod uwagę rozległość przedstawionej problematyki z zakresu fonetyki i fonologii, można by rozważyć poszerzenie tytułu rozdziału pierwszego *Ortoepické a ortografické rozdiely* (ss. 15–31) np. na *Foneticko-fonologická sústava z podtitulem Ortoepické a ortografické rozdiely*, gdyż w rzeczywistości rozdział ten wnosi do publikacji o wiele więcej, niż zapowiada jego tytuł.

Na szczególne podkreślenie zasługuje przedstawienie w sposób obszerny, wyczerpujący i kompleksowy różnic fonologicznych oraz czynników, które do nich doprowadzają, występujących w allomorfach praktycznie wszystkich typów morfemów, co podnosi stopień alternacyjności języka słowackiego, trudny dotychczas do uchwycenia w stosunkowo tradycyjnie i schematycznie opracowywanych gramatykach. Jednak Autorki nie klasyfikują i systematyzują alternacji fonologicznych. Za punkt wyjścia przyjmują ich opis w morfemach leksykalnych i gramatycznych poszczególnych części mowy, a nie ogólną klasyfikację

polegającą na wydzieleniu alternacji realizowanych automatycznie, warunkowanych fonologicznymi zasadami dystrybucji i łączliwości fonemów, oraz realizowanych wyłącznie pod wpływem sąsiedztwa morfemów o różnych funkcjach. Podejście takie jest prawdopodobnie warunkowane charakterem publikacji i założeniem metodologicznym, w tym formą opisu konfrontatywnego.

Z tych samych powodów podobnym podejściem, bardziej analitycznym niż syntetycznym, odznacza się opis pozostałych płaszczyzn językowych, np. płaszczyzny słowotwórczej i leksykalnej, które w odniesieniu do całości publikacji zostały jednak przedstawione w o wiele większym skrócie, przez co w niepełnym stopniu ukazano zarówno produktywność formantów w języku współczesnym, jak i (o ile w ogóle) tendencje rozwojowe we współczesnym słowotwórstwie i leksyce. Można to jednak uznać za działanie zamierzone, ponieważ rola tych płaszczyzn w dydaktyce – w procesie przyswajania języka – wydaje się mniej istotna, inaczej niż w badaniach nad jego rozwojem. Ale i tutaj – niezależnie od objętości rozdziału – ze względu na stopień spokrewnienia charakteryzowanych języków, Autorki uwypuklają cechy pozwalające na uniknięcie pułapek i nieporozumień językowych, szczególnie na płaszczyźnie leksykalnej. Dowodzi tego m.in. fakt sporządzenia słowniczków leksemów najczęściej używanych w obydwu konfrontowanych językach, tożsamy formalnie, tzw. homonimów międzyjęzykowych, i leksemów synonimicznych, pomyślanych w ten sposób (słowniczek słowacko-polski i polsko-słowacki), żeby mogły być wykorzystywane przez studenta/ucznia zarówno słowackiego uczącego się języka polskiego, jak i polskiego uczącego się języka słowackiego. Natomiast pułapkom wynikającym ze stopnia bliskości leksykalnej języków słowackiego, czeskiego i polskiego wraz z zachodzącymi w ich leksyce zjawiskami synonimii i homonimii ma zapobiegać szczególnie przydatny dla studenta/ucznia polskiego, któremu jako słaWiście przynajmniej w określonym stopniu nie jest obca leksyka czeska, słownik wspólnych formalnie i semantycznie, najczęściej używanych leksemów czeskich, słowackich i polskich.

Przyjęta metoda opisu, poza wszechstronnością i starannością w wychwyceniu nawet najdrobniejszych odmienności językowych w oparciu o dokumentację materiałem analitycznym, nie tylko pozwala na rzetelniejsze opanowanie języka, lecz także w ostatecznym ujęciu powoduje, że otrzymujemy bardzo wyrazisty i pełny obraz systemu językowego, co poza funkcją dydaktyczną stanowi wspaniały materiał również do badań naukowych. Na stopień jego wyrazistości nie mają wpływu drobne niedociągnięcia, jak np. co najmniej dyskusyjne stwierdzenie, że system deklinacyjny języka słowackiego jest

systemem bardziej skomplikowanym i mniej przewidywalnym niż polszczyzny (s. 96, p. 4.3.), błędne wydzielenie *-c-* jako końcówki bezokolicznika (s. 22, p. 1.1.8.1.1.; s. 101, p. 4.3.4.8.; s. 164, p. 7.1.1.) czy problematyczne potraktowanie cząstki *-um* w rzeczownikach pochodzenia obcego rodzaju nijakiego jako końcówki fleksyjnej, podczas gdy równie dobrze można by ją uznać za przyrostek formotwórczy w liczbie pojedynczej, podobnie jak w rzeczownikach z cząstką *-us*, która w trakcie odmiany może zostać albo zachowana, np. *circus, -u*, albo odrzucona, np. *menisk|us, -u* (s. 118, p. 5.2.4.1. XII trieda).

Pomimo że publikacja dotyczy z założenia dwóch ujętych w tytule języków, to w wielu sytuacjach konfrontuje je z językiem czeskim, a niekiedy sięga szerzej do struktur wszystkich języków grupy zachodniosłowiańskiej (por. podrozdział 2. *Hláskoslovné zhody a rozdiely*, ss. 46–51). Rozszerzenie opisu na język czeski należy uznać za celowe, a z metodologicznego i merytorycznego punktu widzenia wskazane oraz potrzebne ze względu na wysoki stopień pokrewieństwa pomiędzy językami czeskim i słowackim. Z jednej strony pozwala to na ukazanie stopnia bliskości czesko-słowackiej w opozycji do języka polskiego, z drugiej zaś – co jest istotne w nauczaniu języka – wskazuje na odmienność struktur językowych słowackich i czeskich przede wszystkim tam, gdzie tego nie oczekujemy, podkreślając specyfikę budowy i funkcjonowania każdego z nich. Nasuwa się jednak pytanie, czy zarysowana w pracy charakterystyka języka czeskiego, a z pewnością języka łużyckiego, nie wykraczają poza potrzebę konfrontacji przedstawianych zjawisk językowych słowacko-polskich i czy wobec powyższego nie należałoby doprowadzić do sformalizowania mających w pracy miejsce odwołań do języka czeskiego i grupy zachodniosłowiańskiej także w jej tytule, np. *Slovenčina a polština na západoslovanskom jazykovom pozadí. Synchronne porovnanie s cvičeniami*.

Imponująco przedstawia się również bibliografia pracy.

Z wyżej przedstawionych powodów recenzowaną pracę *Slovenčina a polština. Synchronne porovnanie s cvičeniami* należy uznać nie tylko za zalecaną czy wskazaną, lecz także za niezbędną w słowiańskiej dydaktyce uniwersyteckiej a jednocześnie bardzo przydatną także w badaniach nad strukturami gramatycznymi i rozwojem języków słowackiego i polskiego z uwzględnieniem tła zachodniosłowiańskiego².

² Niniejsza recenzja w dużym stopniu opiera się na recenzji wydawniczej, jaką sporządziłam dla Wydawnictwa Uniwersytetu Preszowskiego.

Bibliografia

Sokolová, M, Vojteková, M., Mirosławska, W., & Kyselová, M. (2012). *Slovenčina a polština: synchronne porovnanie s cvičeniami*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.

Keywords: review; grammatical characteristics; functional characteristics; comparative method; Slovak language; Polish language; language subsystems; research material

Słowa kluczowe: recenzja; charakterystyka gramatyczna; charakterystyka funkcjonalna; metoda konfrontacji; język słowacki; język polski; płaszczyzny językowe; dokumentacja materiałowa